

BİDPÂY

Kelile ve Dimne'nin
yazarı olduğu söylenen
Hintli Brahman'ın
Batı dillerindeki adı
(bk. KELİLE ve DİMNE).

BİGA

Çanakkale iline bağlı
bir ilçe merkezi.

Marmara denizine dökülen Kocabaş çayı üzerinde, Balıkaya tepesi eteklerinde denizden düz hatla 18 km., iskelesi olan Karabiga'dan 24 km. uzaklıkta yer alır. Şehrin ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Muhtemelen adının geldiği Pegae veya Pagai'nin antik bir iskân yeri olmadığı sanılmaktadır. Bölgede Parion (Kemer) ve Priapos (Karabiga) adlı şehirlerin milâttan önce VII. yüzyıla kadar indiği bilinmekle birlikte Pegae veya Pagai adına ancak Ortaçağ Bizans ve Haçlı kaynaklarında rastlanır. Anna Comnenus buradan Pigas (menbalar) şeklinde bahseder. Haçlı kaynaklarında ise Spiga adıyla da anılır. Buranın bugünkü Biga'ya tekabül edip etmediği henüz aydınlığa kavuşmamakla beraber bu kaynaklarda belirtilen yerin önemli bir iskele durumundaki Priapos olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim 1850'lerde bu bölgeyi dolaşan Mordtmann, antik Priapos'un Ortaçağ'lardaki Pegae ile aynı yer olduğunu ve buranın da Karabiga'ya isabet ettiğini belirtir. İçeride önemli bir güzergâh üzerinde bulunan Biga ise Bizanslılar veya Türkler tarafından eski bir iskân biriminin yerinde yeniden kurulmuş olmalıdır. Mordtmann da buraya halk arasında Boğuşehir adının verildiğini yazar.

Anadolu'dan Çanakkale Boğazı yoluyla Avrupa yakasına geçiş güzergâhı üzerinde bulunan Biga bölgesi bu özelliği sebebiyle önemli olaylara sahne oldu. Milâttan önce 334'te Büyük İskender'in Persler'e karşı zafer kazandığı savaşın bu yörede yapıldığı rivayet edilir. Daha sonra İskender'in kumandanlarından Lysimakos'un nüfuzu altına giren bölge, Bergama krallarının hâkimiyetinin ardından Roma ve Bizans idaresine geçti. Bizans döneminde deniz kıyısındaki Pegae'de bir Latin kolonisi bulunuyordu. Nitekim 1190'da Frederik Barbaros, 1204'te Venedikliler ve Flamanlar burada ticaretle uğraşan İtalyan tüccarlar bulmuşlardı. İstanbul ve Anadolu'nun büyük bir kısmına hâkim olan Latinler

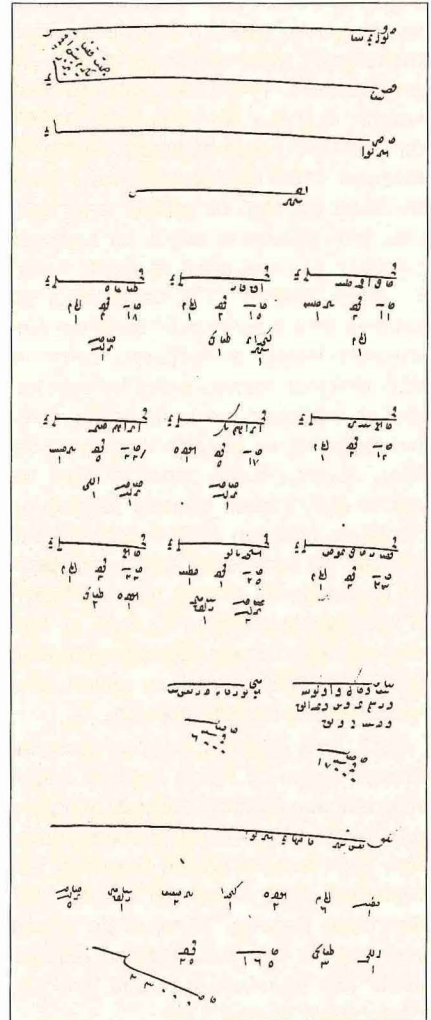
1205'e doğru bu topraklardan çıkarıldıklarında ellerinde kalan birkaç şehirden biri de Pegae idi. Türkler'in bu bölgelerdeki faaliyetleri sırasında Pegae sık sık tehdit altında kalmış, abluka sebebiyle kıtlık ve vebadan etkilenmiş bir sığınak durumundaydı. Bölgenin bir kısmı muhtemelen XIV. yüzyıl başlarında Karesioğulları'nın hâkimiyetine girdi. Ancak Karesioğulları, Marmara ve Çanakkale sahillerindeki iyi korunan şehirleri sıkıştırmalarına rağmen ele geçiremediler. Nitekim Bizans İmparatoru III. Andronikos, 1328'de Çanakkale sahilindeki Bizans kasabalarına akın yapılması için Karesioğlu Demirhan ile Pegae'de bir antlaşma yapmıştı.

Bazı Osmanlı kaynaklarına göre Biga, Rumeli'ye geçişten sonra geç bir tarihte 1365 yılı yazında I. Murad tarafından fethedildi. I. Murad gemilerle denizden ve karadan kuşattığı Biga'yı ele geçirdikten sonra kiliseleri mescid haline getirdi, şehre Türk nüfus yerleştirdi. Ancak bir süre sonra şehir âni bir gece baskınına uğradı, yakılıp yıkıldı ve tahrip edildi. Bunun üzerine Biga eskisinin yerine yeniden imar olundu (Âşıkpaşazâde, s. 128-129; Neşrî, I, 54-55). Denizden ve karadan kuşatıldığı belirtilen bu yerin Biga olmadığı açıktır. Öte yandan mevki itibarıyla içeride kalan Biga alınmadan Rumeli'ye geçiş de pek mümkün görünmemektedir. Şu halde fethe edilen yerin deniz kıyısındaki eski Pegae yani Karabiga olduğu, hatta "kara" sıfatının şehrin harap olması ile yakından ilgili bulunduğu söylenebilir. Ayrıca Enveri'nin kaydına göre Orhan Bey oğlu Süleyman Paşa Gelibolu'ya geçmeden önce 1353'te Biga ve yöresini almış, hatta Gelibolu'dan döndükten sonra Biga civarında attan düşerek vefat etmiş ve Bolayır'a götürülüp orada gömülmüştü (Düsturnâme, s. 82). Bir tarihî Takvim'de de I. Murad'ın 761'de (1359-60) burayı kimliği tam olarak bilinmeyen Melik Nâsır'dan aldığı belirtilir (Yinanç, s. 60-61). Süleyman Paşa'nın vefatı hadisesinde görüldüğü gibi bu kaynakların verdikleri bilgiler tamamen doğru olmakla birlikte, Biga'yı Süleyman Paşa'nın fethettiği, daha sonra burayı ele geçirdiği anlaşılan Melik Nâsır'dan I. Murad tarafından alındığı, sahildeki Biga'nın ise 1365'te zapt edildiği, ancak tahribata uğrayınca içeridekinin gelişmeye başladığı ve Karabiga'nın ise Biga'nın bir iskelesi haline geldiği söylenebilir.

Osmanlı hâkimiyeti sırasında Biga'da bazı eşkıyalık hareketlerinden başka çok

önemli bir hadise meydana gelmedi. Ancak stratejik mevki sebebiyle Rumeli'ye ve Batı Anadolu'ya hareket eden Osmanlı kuvvetlerinin geçiş yerini teşkil etti. Çelebi Mehmed'in vefatı sırasında, İzmir Beyi Cüneyd Bey üzerine yürümek için Anadolu beylerbeyi kuvvetlerinin Biga'da toplanma kararı alındığı gibi Düzmece Mustafa hadisesinde de yenilgiye uğrayan Mustafa kaçarak Biga suyuna gelmiş, Biga kadısının yardımıyla buradan geçmiş ve Gelibolu'ya ulaşmayı başarmıştı. Hatta onu takip eden II. Murad Biga'ya geldiğinde kadıyı yakalatarak idam ettirmişti. Daha sonra gerek donanma seferlerine katılmak gerekse Avrupa'da girilecek seferler sırasında Rumeli'ye geçmek için Anadolu beylerbeyilik kuvvetleri Biga ovasında topla-

XVI. yüzyıl başlarında Biga mahallelerini gösteren bir belge (BA, TD, nr. 166, s. 213)

nırdı. Biga özellikle İstiklâl Savaşı yıllarında oldukça sıkıntılı günlere sahne oldu. 1920 Şubatında Anzavur kuvvetlerinin baskınına uğradı ve 24 Nisan'a kadar onların elinde kaldı. Kuvâ-yi Milliye kuvvetlerince geri alındıktan sonra 4 Temmuz 1920'de Yunan ordusu tarafından işgal edildi, ancak 18 Eylül 1922'de işgalden kurtuldu.

Biga önemli bir iskân merkezi ve idarî bölge olma özelliğini kazandığı Osmanlı hâkimiyeti döneminde giderek gelişmeye başladı. 1516'da Biga, Hacı Ahmed Halife, Akkar (Akkaz, Akkadı), Debbâğlar (Kurşunlu), Hacı Sâdi, İbrâhim Bey, İbrâhim Çelebi, Kasab Hacı İvaz, Ballu ve Cami (Câmi-i Kebîr) adlarını taşıyan dokuz mahalleden oluşan bir kasaba durumundaydı ve tamamını Türkler'in teşkil ettiği nüfusu da ancak 1000'e ulaşabiliyordu (BA, TD, nr. 59, s. 2; BA, TD, nr. 166, s. 213-248). Kasabanın en kalabalık iskân yerini Ballu, Cami, Kasab Hacı İvaz adlı mahalleler oluşturuyordu. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Biga'nın nüfusu daha da arttı ve mevcut mahalleler kalabalıklaştı. Nitekim 1575'e doğru dokuz mahallede 2000 kişi yaşıyor ve bunların çoğu Akkadı, İbrâhim Çelebi, Hacı İvaz mahallelerinde toplanmış bulunuyordu (TK, TD, nr. 79, vr. 1^{b-5a}). 1610'da yapılan bir *avârız*² tahririne göre, mahalle sayısı değişmeyen şehrin nüfusunda, muhtemelen bu dönemde bütün Batı Anadolu'yu sarsan sosyal karşıklıkların bir sonucu olarak düşüş oldu. Ancak XVII. yüzyılın sonlarına doğru yeniden kalkındığı anlaşılan Biga'da mahalle sayısı ona yükseldi. Câmi-i Cedîd ve Takyeci adlı yeni mahalleler kuruldu; Debbâğlar mahallesi yalnızca Kurşunlu adıyla anılmaya başlandı, İbrâhim Çelebi adlı mahalle ortadan kalktı. Nüfus ise 1679'da 1000'i ancak geçerken 1696'da 1500'e ulaşmıştı (BA, MAD, nr. 14737, s. 13-14; BA, KK, Mevkufat, nr. 2767, s. 17). Ayrıca bu son tarihte daha önce görülmeyen gayri müslim unsurların da burada yerleştiği ve sayılarının 150-160 (35 hâne) kadar olduğu dikkati çekmektedir. XVII. yüzyılın ortalarında şehre gelen Evliya Çelebi ise Biga'nın alçak bir dağ eteğinde kurulduğunu, etrafının bağlık ve bahçelik olduğunu, kurşun örtülü bir cami ile altı mektebinin ve içinde muhafızı olmayan metrûk bir kalesinin bulunduğunu, ahalisini Türk ve Yörükler'in teşkil ettiğini belirtir. Ayrıca Leyszâde'nin bir hamamı ve şehir dışında da ziyaretgâhının bulunduğunu yazar. XVIII ve XIX. yüzyıllarda yavaş bir gelişme seyri takip eden Biga'yı 1850'lerde gören Mordtmann burayı dağ ete-

ğinde, görünüş itibarıyla fakir, evleri kerpiçten yapılmış, dar sokaklı, kalınmayacak derecede kötü iki hanın bulunduğu bir yer olarak tarif eder. XIX. yüzyılın sonlarında Biga *Kâmûsü'l-a'lâm*'in verdiği bilgilere göre 5000 dolayında nüfusa sahipti ve bir rüşdiye mektebi, birkaç camisi ve medresesi bulunan bir merkezdi. V. Cuinet ise burada 8395'i müslim, 1445'i Rum, 160'ı da Ermeni olmak üzere toplam 10.000 kişinin yaşadığını belirtir.

İç kesimden Gelibolu yarımadasına ulaşan (Bursa-Biga-Gelibolu) ve eski çağlardan beri hayli işlek bir yol üzerinde bulunan Biga, XVI. yüzyılda nisbeten canlı bir pazar yeri durumundaydı ve pazar gelirleri 1200 akçeye ulaşıyordu. Önceleri hafta pazarı pazar günleri kurulurken bu durum işlerine sekte vurduğu gerekçesiyle şehirdeki gayri müslim halkın şikâyetlerine yol açmış, bunun üzerine 13 Temmuz 1869 tarihli bir emirle hafta pazarı pazartesiye alınmıştır. Şehir halkının çoğu ziraatle meşgul oluyor ve şehrin civarı bağ ve bahçelerle çevrili bulunuyordu. 1575 tarihli vakıf defterine göre Biga'da Leyszâde Nüreddin Camii ve Muallimhânesi, Gazi Süleyman Paşa'nın vakıfları olan Kurşunlu Camii, Kasab Hacı İvaz, İbrâhim Bey, Hacı Ahmed Halife, Ballu, Hacı Sâdi, İbrâhim Çelebi, Akkadı adlı mescidlerle birlikte iki cami, yedi mescid, iki muallimhâne yer alıyordu. Diğer muallimhane ise Abdurrahman Bey adını taşıyordu. Ayrıca II. Mehmed'in hazinebaşısı Sinan Ağa'ya ait bir zâviyenin bulunduğu ve buraya 152 dükkânın vakfedildiği de kaydedilmelidir (BA, TD, nr. 536, s. 1-6, 16).

Osmanlı idaresinde Biga bir sancak ve sancak merkezi durumundaydı. Sınırları Marmara denizine, Çanakkale Boğazı'nın Anadolu kesimine ve Ege denizine kadar uzanan Biga sancağı, bu özelliği sebebiyle Kaptanpaşa eyaletine (Ce-zâyir-i Bahr-i Sefid) bağlanmıştı. Sancak merkez kaza yanında Balya, Çan, Ezinepazarı, Lapseki ve Çatalburgaz adlı altı kazadan oluşuyordu. Sancağa bağlı 361 köy ile 105 mezraa vardı; XVI. yüzyılın ilk yarısında sancağın toplam nüfusu 40-45.000 dolayındaydı. Kaptanpaşa eyaletine bağlı olması sebebiyle ahalinin bir kısmı donanma ve tersane hizmetleriyle mükelleftiler. Vergi muafiyeti karşılığı katrancılık, kalafatçılık ve ziftçilik gibi hizmetlerle görevliyidiler. Ayrıca zaman zaman kereste ve gemici ihtiyacı da buradan sağlanıyordu. Sancağın sınırları içindeki Kemer İskelesi'nde gemi inşa ediliyor, civarda bol miktarda avla-

nan kaplan ve vaşak postları İstanbul'a gönderiliyordu. 1708'de Biga'nın İne (Ezine) kazasında kurşun madeni çıktığı ve işletme imtiyazının madeni bulan şahsa verildiği tesbit edilmektedir (BA, MAD, nr. 692, s. 2). Ayrıca Akkırman'ın fethinden sonra (1484) bir kısım hristiyan halkın, Biga ve yöresine sürgün edilerek yerleştirildikleri de bilinmektedir.

XVI. yüzyılın sonlarında Güğercinlik adlı bir kazası daha olan Biga sancağı, XVII. yüzyılda Kal'a-i Sultâniyye (Çanakkale) ve Bayramiç'in de bulunduğu sekiz kazadan meydana geliyordu. XIX. yüzyılda yapılan düzenlemeler sonucu Biga bir mutasarrıflık olarak idare edilmeye başlandı. Sancak merkezi Kal'a-i Sultâniyye idi ve V. Cuinet'e göre beş kaza ile sekiz nahiyeden oluşuyordu. Kazaları Kal'a-i Sultâniyye, Ezine, Ayvacık, Lapseki ve Biga idi. Biga'nın merkezi olduğu Biga kazasına ise Dimetoka, Çan ve Karabiga nahiyeleri bağlıydı. Sancağın toplam nüfusu 129.438 olup bunun 40.749'u Biga kazasında yaşıyordu. Biga Cumhuriyet döneminde Çanakkale iline bağlı bir ilçenin merkezi haline getirildi. 1927'de nüfusu 7924 iken 1935 yılında geçirdiği yangından sonra yeniden imar edilerek 1960'ta 10.845, 1985'te 17.678, 1990'da da 20.753 oldu.

Biga'nın merkez olduğu Biga ilçesi, merkez bucağının başka Bakacak, Balıklıçeşme, Gümüşçay, Gündoğdu, Karabiga ve Sinekçi bucaklarına ayrılmıştır. Yüzölçümü 1331 km² olan ilçenin 1990 sayımına göre nüfusu 75.513, nüfus yoğunluğu ise 57 idi.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 59, s. 2; nr. 166, s. 213-248; nr. 536, s. 1-6, 16; TK, TD, nr. 79, vr. 1^{b-5a}; BA, MAD, nr. 692, s. 2; nr. 14737, s. 13-14; BA, KK, Mevkufat, nr. 2767, s. 17; BA, MD, nr. 6, s. 519/1417; nr. 34, s. 32/63; nr. 46, s. 187/392; Enverî, *Düstûrnâme*, s. 82, 84; Oruç b. Âdil, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 19, 22; Âşikpaşazâde, *Târih* (Atsız), s. 128, 129, 156, 159; Nesrî, *Cihannümâ* (Taeschner), I, 54-55; Hoca Sâdeddin, *Tâcû'l-tevârîh*, II, 43; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 299-300; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 667; A. Mordtmann, *Anatolien Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850-1859)*, Hannover 1925, s. 336-338, 341-343; Texier, *Küçük Asya*, I, 279; Cuinet, III, 689-773; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 1441; W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi* (trc. Enver Ziya Karal), Ankara 1975, s. 265; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1981, s. 395; Mükrimin Halil [Yınanç], *Düstûrnâme-i Enverî*, Medhal, İstanbul 1929, s. 60-61; Sp. Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor*, London 1971, s. 218, 254-255, 319, 426-427; Uzuncarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 96-103; Ankara 1990, s. 5, 16; Besim Darkot, "Biga", *İA*, II, 603; V. J. Parry, "Biga", *EI*² (İng.), I, 1209.

